
In memoriam

У ВІНОК ПАМ'ЯТІ ЄВГЕНА ПАЩЕНКА

Степан ПАВЛЮК

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0975-8099>

доктор історичних наук, професор,
академік НАН України,

директор Інституту народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: ina@mail.lviv.ua

8 травня 2021 року передчасно відійшов у засвіти обдарований вчений, переповнений задумами возвеличити українську культуру, розширити її світові обрії, щирий приятель, унікальна особистість Євген Пащенко.

Євген Миколайович Пащенко народився 1950 року у місті Воркуті Автономної республіки Комі колишнього СРСР (Комі АРСР). Місце і дата народження визначає долю і природу народження. Це був ГУЛАГ, в якому опинилися молоді люди з України, заслані звідти до таборів з політичних причин. Батько Євгена Пащенко, родом з Криму, звинувачений і засуджений за те, що потрапив у полон до німецьких завоювальників, хоча полон був зумовлений станом радянської армії, яка не спромоглася протистояти нацистам. Мати, українська дівчина з Одещини, була вивезена окупантами до Німеччини, звідки втікала додому. З приходом радянських езекуторів була, по доносу односельчанки про висловлення щодо Сталіна, засуджена на смерть за антисталінську пропаганду, але вдалося смертну кару змінити на пом'якшений вирок — 10 років таборів. У Воркуті, у зоні вічної мерзлоти, заслані молоді українці працювали у шахтах, там і познайомилися, в них народився син Євген. Щоб врятувати новонародженого, рідні з Криму вирядили до Воркути батькового брата, який, за домовленістю, виміняв однорічну дитину (стільки неофіційно дозволялося тримати новонароджених в'язнів) на пакет харчів з України. Дитину утримували в Запоріжжі, куди з Криму часів господарського занепаду, після етнічних репресій населення, виїхали і рідні — до індустріального Запоріжжя. Туди ж, реабілітовані після смерті Сталіна, з часом повернулися і батьки.

Після шкільних років у Запоріжжі юнак поступив на філологічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка на російське відділення, бо в русифікованому Запоріжжі українська мова була рідкісним явищем. Обрав як одну зі слов'янських мов сербохорватську, яку опанував, підробляючи гідом-перекладачем з югославськими туристами, які ешелонами приїздили до тодішнього СРСР. З третього курсу російської філології і знанням сербохорватської мови студент-відмінник був рекомендований на навчання в Соціалістичну Федеративну Республіку Югославію. Під час навчання в Белградському університеті український студент дізнався про сербське бароко, яке виникало у зв'язках з православним бароко в Україні. Це стало об'єктом тривалого інтересу зі збиранням матеріалів, що з ча-

сом стане предметом дослідження і темою докторської дисертації. Після закінчення 1974 року Белградського університету за фахом сербохорватська мова і югославська література та Київського національного університету імені Тараса Шевченка за фахом українська мова і література (1975 р.) Міністерство освіти України видало посвідчення про здобуття вищої освіти за фахом слов'янські мови і літератури, кваліфікація філолог-славист.

Дипломований славист поступив в аспірантуру Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка (заочне відділення) і був прийнятий співробітником у відділ слов'янської фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії ім. М.Т. Рильського Академії наук України. З метою підготовки науковця-хорватиста, кандидатська дисертація була пов'язана з хорватською літературою і фольклором, на матеріалі творчості відомого хорватського письменника першої половини ХХ ст. Володимира Назора. Як славист, продовжив роботу на кафедрі слов'янської філології філологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Там Є. Пащенко ініціював окреме викладання хорватистики і сербистики як самостійних фахових дисциплін, що було першим у пострадянській славистиці введенням — вивчення сербської і хорватської мови як окремих предметів, а не як сербохорватської мови. У 1990—1991 рр. працював у Загребському університеті викладачем української мови як факультативу на відділенні слов'янських мов і літератур Філософського факультету. Перебуваючи в Хорватії, виступав з ініціативою перетворення факультативного викладання української мови і літератури на самостійний фаховий предмет, вказуючи на викладання хорватистики як самостійного предмета в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Такі пропозиції викликали розуміння і підтримку хорватських славистів, у першу чергу академіка Александара Флакера, в колі інтересів якого була і українська тематика.

Повернувшись до Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Є. Пащенко виступав у пресі зі статтями про події на теренах колишньої Югославії, про війну в Хорватії. З метою створення і розвитку громадянської дипломатії та пропагування боротьби хорватів за незалежність організував у Києві товариство «Хорватсько-українське співробітництво» (ХОРУС), через яке намагався висвітлювати

Євген Пащенко

події на теренах Югославії. Як голова товариства виступав з ініціативою відкриття посольства України в Хорватії, акцентуючи на тому, що саме Україна була першою країною-членом ООН, що визнала незалежність Хорватії, раніше від інших європейських країн. (Хорватія визнала незалежність України 5 грудня 1991 року, а через 6 днів, 11 грудня 1991 року Україна визнала незалежність Хорватії. Дипломатичні відносини між двома країнами були встановлені 18 лютого 1992 року). На знак вдячності Україні у Загребі одну з вулиць названо іменем України.

Продовжуючи викладацьку, науково-дослідницьку роботу, Євген Пащенко 1994 року отримав вчене звання доцента слов'янської філології Київського університету. Його публіцистична діяльність з компетентним висвітленням подій у Хорватії була помічена і незабаром йому запропонували перейти на роботу до МЗС України з метою підготовки відкриття посольства України у Хорватії. У січні 1995 року Євген Пащенко прибув до Загреба у функції першого секретаря посольства і тимчасово повіреного України в Республіці Хорватія. Праця Є. Пащенка на дипломатичній службі в Загребі втілювалася, зокрема, ініціюванням подій, спрямованих на розвиток і зміцнення дружніх відносин. Як філолог на дипломатичній службі, в одній з публікацій він виклав своє бачення представлення України за кордоном.

Знання історії українсько-хорватських взаємин сприяло розвитку дружніх відносин. Так, ще на початку роботи посольства, перебуваючи тимчасовим повіреним, він сприяв 1996 року організації поїздки в Україну вищого ієрарха хорватської католицької церкви кардинала Франьо Кухарича. Ватикан вирішив відправити саме хорватського ієрарха до Львова як легата Папи для відзначення 400-річчя Берестейської унії.

Як філолог-славист і український дипломат, Євген Пащенко не забував про наукові обов'язки, і 1996 року захистив у Києві докторську дисертацію «Українсько-сербські зв'язки доби бароко. Контакти, типологія, стилістика», отримавши диплом доктора історичних наук, спеціалізація історія та теорія культури. Робота засвідчувала роль українського бароко у виникненні бароко в сербській культурі. Учений пояснював роль саме української культури в широкому спектрі впливу на сербську, а термін «руські» в сербській літературі ототожнювався з «російським» помилково.

Упродовж п'яти років дипломатичної служби Є. Пащенко організував низку помітних заходів, публікацію видань. Серед них — ініційовані видання книг перекладів української поезії у виданні авторитетної установи Матиця хорватська; конференції, великі концерти українсько-хорватської дружби, підготував низку тематичних видань про Україну в хорватських часописах. Великий інтерес викликала опублікована 1999 року хорватською мовою монографія Є. Пащенко «Етногенез і міфологія хорватів у контексті України», — перша в Хорватії книга, яка торкалася складного питання хорватського етногенезу і зв'язків з українським простором.

Одним із значимих результатів роботи було те, що перший секретар посольства ініціював необхідність введення фахового викладання україністики в Загребському університеті, адекватно статусу хорватської мови в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Завдяки цьому багаторічне викладання української мови як факультативу перетворювалося на Студію, як етап до наступного статусу — Кафедри української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету. З метою підтримки ще недостатньо оформленого кадрового складу співробітник посольства Євген Пащенко викладав на започаткованій україністиці курс «Вступ до культури і цивілізації України».

Дипломатичну діяльність Євген Пащенко продовжив, працюючи з 2000 року в МЗС України, очолюючи відділ балканських країн, а з 2002 року відряджений як міжнародний спостерігач ОБСЄ у Хорватії періоду мирної реінтеграції. Прагнучи здійснити наукові задуми, Євген Пащенко вирішив свою подальшу роботу пов'язати з фахом — як університетський викладач, яким почав працювати на кафе-

дрі україністики Загребського університету, де з часом отримав звання доцента, потім професора, був завідувачем кафедрою.

При кафедрі він створив товариство «Хорватсько-українське співробітництво» (ХОРУС). Це дало можливість брати участь у конкурсах Міністерства закордонних справ Хорватії товариствам дружби, завдяки фінансовій підтримці товариства виникла можливість публікації книг. Так, при кафедрі і товаристві у 2008 році заснована бібліотека хорватської україніани — бібліотека *Ucrainiana Croatica*, редактором і видавцем якої став професор Є. Пащенко. Перша книга бібліотеки була присвячена Голodomору, який представлено перекладом наукових праць українських вчених та інших країн про геноцидний злочин тоталітарного режиму в Україні. Переклади здійснюють студенти україністики (опубліковано 20 книг). Вихід книг посилював зростання українського напрямку в хорватській славистиці. Так, у цій серії опубліковані хорватською мовою монографії Є. Пащенко «Українсько-хорватські літературні порівняння» (2010), «Славист і імперії. Ватрослав Ягич між Галичиною, Малоросією і Україною» (2010), «Від Києва до Полиця. Слідами прадавніх міграцій» (2010), «Слідами хорватських вояків. Східний фронт 1914—1918 рр.» (2018); упорядковані видання «Хорватська шевченкіана» (2011), «Богдан Ігор-Антонич. Міст над часом» (переклад Д. Сесар, 2011), «Тарас Шевченко. Вибрані поезії» (переклад А. Менац, 2014) та ін. У бібліотеці хорватської україніани створено напрям «Шлях по Україні» — подання хорватською мовою українських регіонів перекладами наукових праць українських та іноземних дослідників з метою представити проблематику, актуальну в хорватській аудиторії. Умовну подорож започатковувала книга «Закарпатська Україна. Історія — традиція — ідентичність» (2013) в якій Закарпаття представлено в історичному ракурсі, показом політичного русинства, висвітлення української ідентичності населення (зокрема, перекладом праць таких вчених як М. Тиводар, П. Чучка, В. Довгей, М. Вегеш, О. Мишанич та інші). Наступна книга «Українські Карпати» (2014) відзначена як перше в Хорватії ознайомлення з широким спектром карпатського регіону, представленого перекладами з видання «Етногенез та етнічна історія українських Карпат» (Львів, Інститут на-

родознавства НАН України, 1999), перекладені автори С. Павлюк, Д. Вортман, О. Косміна, В. Баран, А. Филипчук, О. Приходнюк, М. Филипчук, Л. Войтович, М. Тиводар, Р. Сілецький, П. Федака, Р. Кісь, М. Маєрчик, К. Кутельмах, С. Сегеда, Д. Козак. Наступна книга «Галичина» представлена збірником перекладів про Львівщину (2015). Показ Галичини продовжено випуском книги «Прикарпаття» (2017) перекладом праць дослідників Прикарпатського університету. Книга «Буковина» (2017) представляла регіон перекладами вчених Чернівецького університету. Наступне видання «Кам'яні святилища українських Карпат» (2018) ознайомило з працями професора Прикарпатського університету Миколи Кугутяка. З метою ознайомлення з подіями на Донеччині підготовлено книгу «Східна Україна. Донеччина» (2019) перекладами праць українських дослідників. Таку ж мету має упорядкована з перекладених на хорватську мову праць українських істориків книга «Крим в історії» (2020). З метою ознайомлення хорватської аудиторії з греко-католицькою церквою в Україні підготовлено до друку на 2020 р. збірник перекладів на цю тему. Також готується видання про Волинь і Лесю Українку та інші. Всі книги упорядкував, підготував вступні тексти редактор і видавець *Ucrainiana Croatica* Євген Пащенко.

З опублікованих книг, статей та інших публікацій дослідника виділяються головні напрями його наукового інтересу, зосередженого на проблематиці українсько-хорватських літературно-культурних зв'язків у історичному розвитку.

Наступне коло наукових інтересів — українське бароко у зв'язках з бароко в Хорватії, що висвітлено у низці публікацій, де головною є монографія «Юрай Крижанич і Україна. Будівники європейської християнської унії» (Загреб: Матиця хорватська, 2015, 500 с.). Показано витоки слов'янської ідеї хорватського поборника консолідації слов'янських народів та їхнього поєднання з Римською церквою.

Виникнення ще одного дослідницького напрямку — тема Першої світової війни і хорватські військові на теренах Галичини виникла під час започаткованих контактів з Інститутом народознавства НАН України. За визнанням Є. Пащенко, який свого часу привіз групу хорватських етнологів до інституту для налагодження співробітництва, він саме тоді, в Інституті народознавства, вперше почув про існування військо-

вого цвинтаря хорватів з часів тієї війни. У Хорватії існує великий інтерес до цієї теми, зокрема завдяки творчості відомого письменника Мирослава Крлежи (1893—1981), який у 1916 році потрапив на фронт у Галичину, перебував у районі міста Надвірної.

Є. Пащенко розвинув активну діяльність щодо формування в хорватському суспільстві знань про Галичину часів війни. У пошуках значну допомогу надали українські вчені М.Р. Литвин з Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України і В.В. Марчук з Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. В результаті знайдено і відновлено цвинтар у селі Глибівка Богородчанського району Івано-Франківської області, відновлено пам'ятник хорватським військовим у селі Добринівці на Буковині, поставлено меморіальні знаки у с. Райлів у Стрийському районі, поставлено центральний пам'ятник з хорватським хрестом на Личаківському кладовищі у Львові, меморіальну плиту на Старому християнському цвинтарі в Одесі, де 1916 року поховані хорватські вояки, що загинули від рук сербських екстремістів, проводяться подальші роботи. На цю тему в Хорватії дослідник опублікував книги «Хорватські могили 1914—1918 рр. Карпати, Галичина, Буковина» (2016), «Слідами хорватських вояків. Східний фронт 1914—1918» (2018), видав компакт-диск з фотографіями «Українське село на Східному фронті 1914—1918 у фотографіях хорватських військових». Роботи по висвітленню слідів поховань хорватських вояків мали великий резонанс у Хорватії, внаслідок чого було надано допомогу в пошуках поховань, що спричинилось до подорожей хорватських громадян до Західної України.

Співробітництво професора україністики Загребського університету Є.М. Пащенко з Інститутом народознавства НАН України стало невід'ємною частиною його науково-дослідницької, просвітницької, громадянської діяльності, налагодження і розвитку українсько-хорватського співробітництва. Було ініційовано і започатковано співробітництво Інституту з Загребським університетом, проведено наукові заходи, консультації, зустрічі, публікації, рецензування, спільна участь у наукових конференціях на тему українсько-хорватських взаємин. У тісному співробітництві проводиться культурна, громадська діяльність, зокрема приїзди і зустрічі хорватських учасників визвольної війни 1990—1995 рр., виставки фо-

тографій, обмін делегаціями та інші заходи. Видання хорватською мовою аудіокниги «Україна. Музична подорож» (2019), україномовне видання компакт-диску фотографій українського села з Хорватського державного архіву, як важливе свідчення про галицьке село років Першої світової війни, виставки фотографій з архіву — ці та інші заходи здійснені у тісному співробітництві Інституту і Загребським університетом.

За невтомну роботу Євген Пащенко відзначений почесним дипломом Хорватського парламенту (2001), Почесною грамотою і медаллю Верховної Ради України За особливі заслуги перед українським народом (2010), Грамотою Посольства України в Республіці Хорватія за вагомий внесок у розбудову співробітництва між Україною та республікою Хорватія та зміцнення дружніх відносин між нашими народами, Дипломом і медаллю з премією для молодих учених Президії Академії наук України за цикл робіт «У братерському єднанні. Українська література, фольклор і мистецтво у міжслов'янських взаєминах» (1982), Грамотою Київського національного університету імені Тараса Шевченка за вагомий внесок у запровадження спеціальності «хорватська мова і література» в Україні, високопрофесійну підготовку спеціалістів у галузі хорватської філології в Україні та української в Хорватії, популяризацію української культури, поглиблення наукових і культурних взаємин між Хорватією та Україною, низкою інших відзнак у Хорватії.

У скорботі родина, друзі. Пам'ять про славу постане житиме вічно!

P.S. Друкуємо співчуття, висловлене із жалем по-словом України в Хорватії Василем Кириличем.

Загреб, 10 травня 2021 року.

Він більше працював, ніж жив... Жалобне слово за світлої пам'яті професором Загребського університету Євгеном Пащенко.

«Все, що мав у житті, він віддав для одної ідеї, і горів, і яснів, і страждав, і трудився для неї...». Ці слова з «Мойсея» Івана Франка ніби говорять про постать світлої пам'яті професора Загребського університету Євгена Пащенко.

У моєму пізнанні професор Пащенко був Великим.

Він був **Великим українцем**. Щодень свій вимірював Україною. Не мав земельних наділів, не

справляв мито, не спав на дорогому ложі, не пив зі срібного кухля воду. Виплеканий молоком матері-політв'язня концтабору у Воркуті, засудженої до вищої міри покарання за «антирадянську діяльність», він мав у серці вогонь любові і служіння Україні. Не потоком шумних і галасливих фраз, а тихою, невтомною працею.

Він був **Великим науковцем і педагогом**. Каменярем україністики в Хорватії. З-під його рук і розуму вийшли у світ хорватською мовою десятки книг про Україну і постали бібліотекою **Ucrainiana Croatica**. У рукописах залишилися Михайло Коцюбинський, Григорій Сковорода, «Історія україністики в Хорватії»...

Він був **Великим просвітителем**. Вірив у людину, її розум і високе покликання. Він вів, і за ним йшли. Та й не лише студенти. А кожен, хто не тільки почув його, а й слухав. Його **Donbas, Krim i Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini 1932—1933. Голодомор/Gladomor** постали хрестоматією для ширшого пізнання хорватами чутливих сторінок минулого і теперішнього України.

Він був Великим народним дипломатом. Заклав у 90-х ХХ-сторіччя підвалини Посольства України в Хорватії, а через літа Речником України пішов поміж хорватами.

Високий стиль українського слова, енциклопедична обізнаність, помножена на талант промовця творили його Великим.

Яскраво горів, ще досвіта згас, залишив по собі слід вічний.

Таким він постав перед українцями Хорватії, студентами і професорами Загребського університету, перед Посольством України. І — поміж хорватами. Таким він залишиться в пам'яті теперішніх і прийдешніх поколінь.

Шукаю слів, як молитов, аби виміряти жаль втрати Великого Українця професора Євгена Пащенко.

Найсильнішими є — пам'ять і молитва. Та найтяжче вимовляється — «був»...

Спочивай в мирі, Євгене. Світла і Вдячна пам'ять.

Ці слова співчуття родині професора Євгена Пащенко єднають у смутку Посольство України в Хорватії, українців і хорватів, які працювали з ним задля зміцнення основ приятельства обох народів.

Василь Кирилич — посол України в Хорватії